

שנה ז'
גליון שי"ז

פנינים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצלה"ה - פרשת תרומה תשע"ט -

מצוה הבאה בעבירה

דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְבוֹתָקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי (כ"ה ב')

כתב בבית הלוי (על התורה) הנה באה פרשה זו אחרי פרשת משפטים, דבתחילה קודם שיעשה האדם צדקה בממונו צריך לראות שלא יהיה בממונו חשש גזל, דאם לא כן אין הצדקה מועלת לו כלל, וכמו דלולב הגזול פסול משום "מצוה הבאה בעבירה". והו שאמר הפסוק (ישעיה נ"ט י"ד) והוסג אהור משפט וצדקה מרחוק תעמוד, דאחר שהוסג [א"ה. פירוש הוסר] המשפט על כן גם הצדקה שעושין עומדת מרחוק ואינו מועיל להם כלל. והו שאמר הכתוב (שם נ"ו א') שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות. ועל כן אמר להם תחילה משפטים ואחר כך ציוס על נדבת המשכן. [א"ה. הקדמה זה אינו מכתבי רבינו זצלה"ה].

ונביא בסייעתא דשמיא כמה נידונים בענין מצוה הבאה בעבירה:

חפץ של עבירה

הנה אמרינן בגמרא שבת (ק"ה ב') דהקורע באבלו ועל מתו חיוב משום מלאכת קורע, ואע"פ שחילל את השבת, יצא ידי מצות קריעה. ופריך בירושלמי (שבת פרק האורג ה"ג) אמאי יצא ידי קריעה, הרי מצוה גזולה אין יוצאין בה בפסח מכיון דהוה מצוה הבאה בעבירה. ותירץ בירושלמי, דהתם הוה גופה עבירה, [דהיינו דיש חפץ גזול], משא"כ הכא רק הוה עבר עבירה. והובא הירושלמי בטור (יו"ד סי' ש"מ סעי' כ"ח) ובבית יוסף (שם).

ופירש הגרע"א (קמא סי' קע"ד) דכל היכא דאין החפץ עבירה אלא האדם עבר עבירה, לא חשיב מצוה הבאה בעבירה. ומשום הכי כתב דבמילה שלא בזמנה בשבת, קיים מצות מילה, ולא אמרינן דהוה מצוה הבאה בעבירה.

והנה בגזל חפץ וקיים בה מצוה, אע"פ דכבר קנאו בשינוי וליכא מצוה הבאה בעבירה, מכל מקום לענין ברכה מחמרינן ולא מברכינן עליו. [כמו שהבאנו לקמן].

ויש לעיין באופן שאין גוף החפץ עבירה, האם אפשר לברך עליו, דנימא חילוקא דהירושלמי גם לענין החומרא בברכה.

א. בשופר גזול לא יברך

לכאורה צריך עיון, דמצאנו בזה סתירה, דהנה לחד גיסא חזינן דגם בכהאי גוונא אין לברך, דהרי כתב במשנה ברורה (סי' תקפ"ו סק"ט) בגזל שופר, אף שקנאו בשינוי, לא יברך עליו, אע"פ דגוף המצוה הוה קול השופר, והרי הקול אינו גזול אלא האדם עשה עבירה כדי שיהא הקול.

[ובאמת בפרי חדש (שם סעי' ב') כתב בהדיא דגם לענין ברכה יש לחלק כהירושלמי, שכתב דשאני התם גבי לולב שמברך על חפץ הגזול, ולהכי אינו בדין שיברך, מה שאין כן בשופר, דאין חפץ של המצוה שהוא גזול, דהברכה אינה אלא על השמיעה ובשמיעה לא שייכא גזל, ואם כן שפיר דמי לברוכי עלה בכל גווני. ומהאי טעמא אף קודם שינוי יצא, דאין גזל בקול].

ב. לענין מצוה מבואר לא כך

אמנם לאידך גיסא חזינן לא כך, דהנה לענין מצוה, מביא במשנה ברורה (ביאור הלכה סי' תנ"ד סעי' ד') דכתבו הפוסקים דדוקא במצוה

גזולה אין יוצאין, לפי שהמצוה גופא באה בעבירה, מה שאין כן בהוציא מצוה מרשות היחיד לרשות הרבים כשחל פסח בשבת, יוצא בה ידי חובתו וגם יברך עליו, לפי שרק הוה עבר עבירה אבל אין המצוה גופא בעבירה. [א"ה. וכן מבואר בהדיא בירושלמי הנ"ל]. חזינן דכשאין חפץ גזול גם מברך.

ג. לחלק

יש לחלק, דמכל מקום שופר שאני, דעל ידי השופר שהוא חפץ גזול מקיים המצוה, משא"כ במוציא מרשות היחיד מרשות הרבים, שאין כאן חפץ של עבירה כלל.

ד. סוכה על גבי אילן

הנה בעשה סוכה על גבי אילן, כתב ברש"י (סוכה כ"ב ב' ד"ה כשרה) דאף ביום טוב אם עבר ועלה על האילן וישב בסוכה, יצא ידי חובתו. והקשו מקמיה דהדובב מישרים (ח"ג סי' ע"ד) הא הוה מצוה הבאה בעבירה. [והיינו לפי מה דמבואר בגמרא פסחים (ליה ב', ע"ג) שם ברש"י ד"ה טבול] דגם בעבירה דרבנן חשיב מצוה הבאה בעבירה.

ותירץ דדמי להא דהירושלמי לענין הקורע בשבת, דהכא נמי אין גוף הסוכה חפצא דעבירה, אלא הוה עובר עבירה כשיושב בהסוכה בשבת.

והשתא יש לעיין אם יברך על האי סוכה. והנה תליא למאי מדמינן, אם לשופר גזול, או דילמא למוציא מצוה מרשות היחיד לרשות הרבים. ויש לומר דדמי טפי למוציא מצוה מרשות לרשות. ולא אדע.

לענין ברכה מחמרינן

הנה אמרינן בגמרא בבא קמא (צ"ד א') ר' אליעזר בן יעקב אומר, הרי שגזל סאה של חטין, טחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה, כיצד מברך, אין זה מברך אלא מנאץ, ועל זה נאמר בוצע ברך נאץ ה'. [לפום גירסא דידן הנידון לענין הברכה על מצות חלה, ובתוספות בברכות (מ"ה א' ד"ה אכל) מבואר דהנידון על ברכת המוציא].

ודייקנן מינה בגמרא דסבירא ליה לר' אליעזר בן יעקב דשינוי אינו קונה. ודחינן דלעולם שינוי קונה, ומכל מקום הרי זה מנאץ מכיון דהוה מצוה הבאה בעבירה.

וכתבו תוספות (בבא קמא ס"ז א' ד"ה אמר) דדעת ר"י דלאחר שקנה הגזלן לא הוה מצוה הבאה בעבירה. והקשה מסוגיין דמבואר דאע"פ דקנה הגזלן בשינוי מכל מקום חשיב מצוה הבאה בעבירה. ותירץ דלענין ברכה שאני, דלהזכיר שם שמים עליו ראוי להחמיר יותר. [עוד תירץ דהתם דחוי בעלמא הוה].

א. קיימא לן דאינו מברך

הנה קיימא לן כהך שינויא דתוספות (שם) דבאמת אף שהגזלן כבר קנה מכל מקום אינו מברך, דלענין ברכה חמירא. ומצאנו הכי בכמה מקומות:

א. לענין לולב (שולחן ערוך סי' תרמ"ט סעי' א') בגזל לולב וקנאו בשינוי, דנהי דיוצא בו, אבל אין לברך על הלולב.

ב. וכן לענין ציצית (שו"ע סי' י"א סעי' ו') בגזל חוטיין וקנאם בשינוי, דאינו מברך על הטלית.

ג. וכן לענין אכילת מצה (שו"ע סי' תנ"ד סעי' ד') בגזל חיטיין ואפאן ועשה מצה, דיצא ידי חובתו אבל אינו מברך. ומבואר במשנה ברורה (שם ס"ק י"ח) דגם המוציא לא יברך, והיינו דיאכל בלא ברכה.

ד. וכן לענין מגילה (שו"ע סי' תרצ"א סעי' י"א) במגילה גזולה יצא ידי

אוונכרי לא יוכלו לברך

הנה איתא בשולחן ערוך (סי' תרמ"ט סעי' א') דבלולב הגזול, אע"פ שקנאו בשינוי, מכל מקום לא יברך עליו.

והנה אמרינן בגמרא סוכה (ל' א') דאמר רב הונא להני אוונכרי [רוכלים הסובבים בעיירות ומוכרים הדסים], דכשתקנו הדסים מן הנכרים לצורך מצות לולב, לא תגזזו אתון בעצמכם את ההדסים משדות הנכרים, דהרי סתם קרקע של נכרים הוה גזול, אלא לגזוזה הנכרים מן הקרקע, ויתנום לכם כאשר הם כבר תלושים, וכך יהא יאוש ושינוי רשות. ומקשינן בגמרא שאף אם תגזזו בעצמם, יקנו בשינוי מעשה או בשינוי השם.

והקשה במגן אברהם (שם סק"ב) אמאי פריך דהם יגזזו ויקנו בשינוי מעשה או בשינוי השם, הרי עכ"פ להאמור לא יהא רשאי לברך עליו, אבל כשהנכרי קוצצו רשאי לברך עליו כיון שהוא לא גזל ולא נעשה בזה עבירה על ידי ישראל.

ומצאנו כמה דרכים ליישב:

א. יאוש קודם

במגן אברהם תירץ דשאני התם באוונכרי דכיון דהיה יאוש קודם עדיף טפי.

ותיקשי דלכאורה הא ודאי דלעולם לאחר השינוי מתייאש, ובכל זאת אמרינן דלא יברך עליו, וכי תימא דהוה יאוש שלא מדעת, אכתי לרבא (בבא מציעא כ"א ב') דסבירא ליה יאוש שלא מדעת הוי יאוש, ורבא הוא דקאמר בסוגיא בבבא קמא (צ"ד א') דהוה מצוה הבאה בעבירה. ואולי יאוש שבא מחמת השינוי גרע, משא"כ באוונכרי דהוה יאוש לפני השינוי.

[והנה אייתי בביאור הלכה (סי' תני"ד סוף סעי' ד') דלהמגן אברהם בקנאו בשינוי מברך, וצריך עיון, דהמגן אברהם כתב רק באופן דהיה יאוש. וצריך לעיין במקור חיים ובמגן אלף שציין בביאור הלכה שם].

ב. רק חשש גזל

אמנם בביאור הגר"א (סי' י"א סעי' ו') ובחק יעקב (סי' תני"ד סק"ו) ובערוך לנר (סוכה ל' ב') ובארצות החיים (סי' י"א) ובמהר"ם (ל' א' ד"ה בא"ד א') כתבו לתרץ, דשאני אוונכרי דהוה רק חשש גזל, ונהי דלענין גוף המצוה חיישינן, דלולב הגזול פסול מדאורייתא, אבל לענין ברכה לא חיישינן, דהא שאסור לברך על דבר גזול משום מנאף, אינו רק דרבנן, ולכן לא חיישינן לספק גזל.

ג. באמת לא בירכו

במהרש"א (בבא קמא ס"ז א' ד"ה אמר) תירץ דכוונת הגמרא רק שכך האוונכרי יקנו בשינוי ויקיימו המצוה, אבל באמת לא יברכו, דלענין הברכה מחמירין יותר. וכן בכפות תמרים (סוכה ל' א' על תוס' ד"ה הא) תירץ כמהרש"א.

ד. בירכו על הלולב

עוד תירץ בכפות תמרים (שם), דהרי בהא דאוונכרי איירי דרק ההדס גזול אבל הלולב אינו גזול, ואם כן יכול לברך הברכה י"על נטילת לולב" על שאר המינים.

ותיקשי, דלכאורה בשולחן ערוך (סי' תרמ"ט סעי' א') מבואר לא כך, דהרי אמרינן דבלולב גזול לא יברך, ולהאמור אמאי לא יברך מפאת האתרוג. ויש לומר דברכה דעל נטילת לולב לא יוכל לברך. אך אכתי תיקשי דיברך ויאמר על נטילת אתרוג וכן כיוצא בו בשאר המינים. אלא שמעינן דשולחן ערוך לית להו ספק דהכפות תמרים.

ה. מעכבין זה את זה

הנה באמת ספק הכפות תמרים צריך עיון, דהרי ד' מינים מעכבין זה את זה, וכיון דההדס אין מברכין עליו, היאך יברך על הלולב אע"פ שיוצא בו.

אבל באמת יש לעיין בזה טובא, דהנה בפשוטו באכילת מצה שאינה גזולה דחייבת בברכה, ושכח ולא בירך ונזכר באמצע האכילה ויש לפניו רק כחצי זית, הנה ודאי יברך, אע"פ שחלק זה לחודא אין בו מצוה, אלא כיון שבזה ישלים המצוה שפיר חיילא הברכה, חזינן דחיוב ברכה הוה על כל חלק וחלק מהמצוה. ואם כן אף במצוה שהחצי הראשון היה גזול הרי יש לפניו חצי כזית שאינה גזול, ואם כן נימא דיכול לברך עליו.

[ואין לומר דבמצוה כשירה שאני דמברך על החצי השני דפוטר גם

חובתו, ומכל מקום לא יברך.

ה. וכן לענין שופר, כתב במשנה ברורה (סי' תקפ"ו סק"ט) דבשופר גזול אף שקנאו בשינוי לא יברך.

ב. הוה ספיקא

הנה כתב בביאור הלכה (סי' תני"ד סוף סעי' ד') דהא דאמרינן דלאחר שינוי אינו מברך, דנקטינן כתירוץ הראשון בתוספות, מכל מקום הוה רק ספיקא, דהנה דעת המגן אברהם (סי' תרמ"ט סק"ב, מובא לקמן) אינו כן. וכן דעת הרא"ש בברכות (פ"ז ס"י ב') דיש ברכה אלא דהוה מנאף. ואסיק במשנה ברורה דמכל מקום ספק ברכות להקל.

והנה לפי זה יש לדון, אם בירך על לחם גזול שקנאו בשינוי, האם יתחייב לברך על שאר המאכלים הטפלים להלחם. וכמו כן הנידון באוכל אחר כך לחם אחר שאינו גזל אבל סח בין הלחם הראשון והשני.

דבשלמא אם הוה פסיקא לן כהאי תירוצא דתוספות (שם) דלענין ברכה חמירא, אם כן הדין נותן דפקעה ברכתו ויצטרך לברך על המאכלים אע"ג דהוה טפל, וכן יצטרך לברך על הלחם השני, דהרי יש להטפל [וכן לחם השני] חיוב ברכה אלא שנפטרים בהמוציא, ואם כן מכיון דהכא אין כאן ברכת העיקר חייבים בברכה בפני עצמם.

אמנם לדינא לא יברך, כיון דלא פסיקא לן כהאי תירוצא, דכל הא דפטור מברכה על הלחם הגזול, היינו רק מפאת ספק ברכות להקל. וכעין הא שכתבו בפוסקים, שמי שבירך על ברק לאחר כדי דיבור מהברק, אע"ג דלא היה לו לברך מפאת ספק ברכות להקל, אך לאחר שטעה ובירך, לא יברך שנית על ברק לאחר זמן דילמא חיילא ברכתו הראשונה. [עיין בר אלמוגים סי' קע"ח].

ג. גזלן שוגג

קיימא לן (שולחן ערוך סי' קצ"ו סעי' א') שאם אכל דבר איסור, אע"פ שהמאכל אינו אסור אלא מדרבנן, אין מברכין עליו לא בתחילה ולא בסוף.

וכתב במשנה ברורה (שם סק"ד) דדעת הט"ז דאם אכל בשוגג ונזכר אחר אכילתו, בזה יוכל לברך בסוף, [והיינו אפילו לא אכל כדי שביעה], דבעבר העבירה בשוגג לא שייך ניאוף.

והנה בהך דלעיל דאמרינן דגזול אין מברך אע"פ דקנאו בשינוי, כתב במשנה ברורה (משני"ב סי' תרמ"ט ס"ק ו'), וביאור הלכה סי' י"א סעי' ו' ד"ה ולענין ברכה) דדעת הגר"א והט"ז דגם אחרים לא יברכו עליו.

[היינו דגם ביאוש ושינוי רשות לא יברך הלוקח. ולא הבנתי, הא כתב במשנה ברורה (סי' תני"ד ס"ק י"א) בפשיטות לענין מצוה, דאם היה יאוש ושינוי רשות יכול אותו אחר לברך, שהרי לא באיסור באה המצוה לידו דכבר נתייאש הנגזל ממנה קודם שבא לידו].

מעתה יש לעיין מהו היכא דהאחר שקנה מהגזלן היה שוגג, האם חיילא הברכה. [לענין שיוכל להמשיך לאכול דברים אחרים].

ולכאורה לא גרע מכל איסורי תורה דאמרינן דבשוגג יכול לברך. אך העירו דהכא אין לברך, דהאיסור דהאחרים מחמת העבירה של הראשון, ואצל הראשון היה במזיד. ויש לעיין בזה.

אך אם היה אצל הגזלן בשוגג, להסוברים דגזלן בשוגג קונה בשינוי, בזה לכאורה גם הגזלן יוכל לברך, דלא גרע מאכילת איסור בשוגג. וצריך תלמוד.

ד. אינו יכול ליטול שנית כדי לברך

הנה כתב בבכורי יעקב (סי' תרמ"ט סק"ג) דלאחר שלקח לולב גזול, לא יקח לולב אחר כדי שיוכל לברך עליו, דכיון דכבר יצא ידי חובתו בנטילה הראשונה, אם כן יהא ברכה לבטלה.

וצריך עיון, הא בלא בירך קודם הנטילה, וצריך לנענע בהלל, עדיין יכול לברך, שגם הנענועים הן חלק מן המצוה. [כמבואר בחיי אדם כלל קמ"ח סעי' י"א].

ואולי נימא דהתם חיילא הברכה למפרע על הנטילה דטרם נגמרה, אבל הכא הרי נטילה קמייתא הופקעה מברכה ואם כן אין לברך על הנענועים דהלל. [ועיין מה שהבאנו בזה בחג הסוכות תשע"ה סי' ד'].
* * *

הראשון, שהרי אף ביצא בברכה על הראשון אלא דאינה מועילה על השני מאיזה טעם, גם כן יברך על החצי השני].

וראיה לזה מדי' מינים ובירך על הלולב ולא יצא את האתרוג או הדס, אמרינן (משנה ברורה סי' תרנ"א ס"ק נ"ו) דמברך עליהם ברכת אתרוג, אע"פ שמעכבין זה את זה וכבר בירך על הלולב.

ואם כן לכאורה דברי כפות תמרים כנים, אך כבר הוכחנו מדברי השולחן ערוך דלא כן.

ולזה צריך לחלק, דנהי דמברך על חצי כזית מצה השני, מכל מקום מודה לדי' על קיום מצוה שהיא רצויה לפני ד' יתברך. אבל בהאי הדס המצוה אינה רצויה והלכך גם על הלולב לא יברך כיון דמעכבין זה את זה.

ו. אם כבר מברך חל על הכל

דע דבהך דכפות תמרים יש לשאול, דעדיין תיקשי אמאי אמרינן דיקנו האוונכרי בשינוי, הרי עדיין לא יוכלו לצאת בו ידי חובתו, דאף אם שייך לברך על הלולב, אך נמצא דעדיין ההדס בלא ברכה, ואם כן הוה ליה כהא דאמרינן במשנה בתרומות (פ"א מ"ו) דאלם לא יתרום מכיון שאינו יכול לברך על המצוה.

[וכעין זה כתב הגר"א (סי' י"א סעי' ו') בחוטים גזולים, דנהי דיצא המצוה דציצית, אך לא יקחנה כיון דלא יוכל לברך והוה כדינא דאלם לא יתרום, והובא בבאור הלכה (שם). וכך הוא במשנה ברורה לענין מצה (סי' תנ"ד ס"ק ט"ז)].

ואולי יש לומר דכיון דבלאו הכי מברך מחמת הלולב, לא הוה מנאף, ואם כן יכול לחול הברכה גם עם ההדס הגזול.

[והשתא אם נימא כן, אם נימא דהשומע יצא, אם כן תחול הברכה מכח השומע גם על המשמיע. עיין לקמן בענין קריאת התורה בעבירה אות ד'].

ואם נימא הכי, בבירך על הפת גזולה ורוצה לפטור גם פת שניה, אם יחול על השניה לחודא, יחול גם על הראשונה, ונפקא מינה שמותר לתחילה לאוכלה.

אך עיקר הא סברא דכאשר מדבר בלאו הכי לא הוה מנאף, בפשוטו לא נימא הכי, אלא דעל החלק של מנאף לא תחול הברכה. ולפי זה דברי הכפות תמרים אכתי צריך עיון דאין ברכה על ההדס.

קריאת התורה בעבירה

הנה יש לעיין בעובדא במי ששמע קריאת התורה בשני וחמישי, וה"בעל קורא" קרא בתורה קודם שבירך לעצמו ברכת התורה. האם הוה מצוה הבאה בעבירה.

א. אין חפץ דעבירה

הנה נראה דהשומע יצא, ולא נימא דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה, דזה דמי לקורע בשבת, דהרי אין החפץ עבירה. [ובאמת גם בספר תורה גזול יצא, דלא גרע משופר גזול וממגילה גזולה].

ב. האם העולה יברך

אך יש לעיין לענין אם רשאי העולה לברך בעצמו כשעולה לתורה, דהרי אמרינן דבמצוה הבאה בעבירה אין לברך, והרי במגילה גזולה גם השומע שאינו גזול לא יברך.

ומקום הספק, האם מדמינן למגילה ושופר גזול, דהרי עצם קיום המצוה הוה על ידי עבירה, שקורא בתורה בלא ברכת התורה.

או דילמא מדמינן להוציא המצה מרשות היחיד לרשות הרבים, דכיון דכל העבירה רק בדבור, אם כן אין כלל חפץ.

[והנה בגזל מים ליטול ידים, מסתברא דלא יברך, דסוף סוף נוטל בדבר גזול].

ג. החליפו ספר תורה

הנה העירוני דחזינן דבבירך על ספר תורה אחד והחליפו לספר תורה אחר, דאינו חוזר ומברך, ולא דמי להחליפו שופר או ציצית, ועל כרחך דהספר אינו מגוף המצוה, ואם כן הוה הדין דיוכל לברך וכמו בהוציא מצה מרשות היחיד לרשות הרבים.

אבל זה אינו, דהרי מבואר דגם במגילה, אף אם יחליפו המגילה אינו חוזר ומברך, ובכל זאת אמרינן דאין לברך על מגילה גזולה.

ד. לשומע אין עבירה

עוד יש לדון דלהשומע אין כלל עבירה ויכול לברך. והנה תליא

בקורא בתורה או במוציא חבירו בהלל, והמשמיע כנגד ערוה אבל השומע אינו כנגד ערוה, האם השומע יוכל לברך.

אמנם בזה בלאו הכי לא מהני, דהרי המשמיע אינו יוצא כלל, לא מדין מצוה הבאה בעבירה דהרי אין כאן חפץ, אלא דפקעה המצוה, ואם כן יש לומר דהשומע לא יצא כלל, דאין ערבות בכהאי גוונא, וכל דברינו אם נימא דהשומע יוצא.

אך יהא הנידון בגוונא שאיסורא איכא אך בדיעבד יצא, כגון דאין ערוה אלא הוה כנגד שיער [אם שייך], או בטפח באשה, ויהא הנידון לענין ברכה גם על המשמיע, ובזה יש לומר דדמי לשופר ואין לברך, והשתא יש לדון מהו לגבי השומע. ואם נימא דהשומע יוכל לברך מכיון דהוה לא עושה עבירה, אם כן הכי נמי בנידון דידן בקרא המשמיע בלא ברכת התורה. וצריך עיון.

[והנה למאי דכתבנו לעיל בדעת הכפות תמרים דאם כבר מברך, חייל הברכה גם על העבירה, אם כן הכי נמי אם נימא דהשומע יצא, ותחול הברכה מכח השומע, יחול גם על המשמיע].

ה. ביטול עשה

הנה בהא דכתבנו דבלא ברכת התורה מכל מקום יצא, ולא הוה מצוה הבאה בעבירה, מפאת דאינו בגוף החפץ, והוה כקורע בשבת. הנה יש להוסיף עוד, דאין האיסור בגוף הדברי תורה אלא הוה רק ביטול עשה, ובזה צריך עיון אם הוה מצוה הבאה בעבירה, דהנה חזינן (משנה ברורה סוף סי' תרל"ט ס"ק מ"ח) בהעושה קידוש חוץ לסוכה, שיצא בדיעבד ולא נימא מצוה הבאה בעבירה, דנהי דאסור לשתות היין, מכל מקום אין בזה איסור אלא רק ביטול מצוה עשה.

אך להמתבאר דמכל מקום אין לברך בשופר גזול, יש לעיין בהאי קידוש, שהרי הוה ברכה וזה חמיר טפי.

ויהא תליא בהא דכתבנו לעיל בסתירת הדינים של מצה מרשות היחיד לרשות הרבים דמברך, ובין שופר גזול דאע"פ שאין גזל בקול אינו מברך. ואולי הכא דהוה ביטול עשה קיל טפי, ודמי להמוציא מצה מרשות היחיד לרשות הרבים.

[הנה בהא דכתבנו לענין מי שקידש מחוץ לסוכה, מהו לענין הקידוש, הנה זה כד נימא דבגזל ענבים ועשה יין נהי דקנאו בשינוי, לא יקדש דדמי לברכה, ולא אדע אם הכי הוה, אע"פ שפשטא הכי הוי. מיהו בורא פר הגפן ודאי לא יברך].

כסוי הדם בעבירה

הנה מבואר בט"ז (י"ד סי' כ"ח סק"ח) דאם ראובן שחט ושמעון חטף את כסוי הדם, דשמעון מברך.

והקשו, הא הוה מצוה הבאה בעבירה דהרי יש כאן גזל.

א. האם הוה גזל

הנה יש לדון בעיקר הקושיא, דהנה בהא דהחוטף מצוה של חבירו, חייב לשלם לחבירו עשרה זהובים, חזינן דחשיב שגזול המצוה של השני. וכך כתב בכפתור ופרח דחשיב גזל.

אמנם כתב הגאון רבי ירוחם פערלא (על ספר המצות לרס"ג עשה י"ד ט"ו) דדעת רבינו יהונתן בשיטה מקובצת (בבא קמא צ"א ב) דאין בזה איסור, שכתב דהנך תשלומין תקנתא בעלמא היא כדי לחבב המצות על בעליהן. ואם כן יש מקום לומר דליכא איסורא לכתחילה לחטוף את המצוה ולעשותה שלא מדעת הבעלים. אלא דמכל מקום צריך לשלם לבעלים עשרה זהובים מתקנת חכמים כדי לחבב המצות עליהן ולהחשיבם בעיניהם.

אך אין דבריו מוכרחים, דיש לומר דמה שכתב רבינו יהונתן דהוה רק תקנת חכמים, היינו חיוב התשלומין.

ב. חפץ גזול

אולי יש ליישב, דכשם שמחלק הירושלמי דבעינן חפץ גזול, הכי נמי נימא לענין ברכה דבעינן חפץ גזול, והרי הכא אין חפץ גזול, אלא רק גזול מחבירו את קיום המצוה. [אף דחזינן שאינו מברך אף שקנה בשינוי וכבר לא הוה חפץ גזול, דמכל מקום החפץ נגזל]. וצריך תלמוד.

עניני שבת

הבדיל על יין של איסור

עובדא הוה שהיה לאחד יין והיה כתוב עליו יבול נכרים, [דהיינו שגדל בארץ ישראל בשנת השביעית אבל גדל אצל נכרים], והוא לא שם לב, והלכך לא עשה בו ביעור בערב פסח, ועשה בו הבדלה, ועכשיו בא לשאול אם יצא בהבדלה, או דילמא צריך להבדיל שנית.

והיינו למה שכתב ברמב"ן בפירושו על התורה (ויקרא כ"ה ז'), שאם עיכב פירות שביעית בביתו אחר הביעור כדי לאוכלן, אסורין הם באכילה לגמרי. ואם כן נמצא דהבדיל על יין האסור בשתיה.

ויש לדון בהאי עובדא בה' אנפי:

א. גוף היין אינו המצוה

הנה אשכחן שאלה דגא, בתשובות מחזה אברהם (ח"א סי' מ"ט) ובתשובות כוכב מיעקב (סי' קצ"ח), לענין מי שקידש והבדיל על סתם יינם. והנה כתב בכוכב מיעקב דיצא ידי חובתו, דזה לא חשיבא מצוה הבאה בעבירה, כיון דהיין אינו גוף הקידוש, אלא הוה רק על מנת שיהא קידוש על היין. ולפי זה גם ביין גזול יצא חובת קידוש. וכן ביין של טבל.

ולפי זה לענין ד' כוסות דהתם גוף היין הוא המצוה, לא יצא ידי חובתו בסתם יינם.

והנה יש ראייה לחילוק זה בין קידוש לדי' כוסות, דהנה דעת הרי"ף (פסחים כ"ד א' בדפי הרי"ף) דמברך על כל כוס וכוס, משום דכל כוס הוה מצוה בפני עצמה. ומשום הכי כתב במשנה ברורה (סי' תע"א ס"ק כ"א) דבליל הסדר אף אם שתה מקודם יין ופרס מפה וקידש, מכל מקום יברך על היין של הקידוש בורא פרי הגפן, משא"כ בכל השנה אינו מברך בורא פרי הגפן (כמבואר בשולחן ערוך סי' רע"א סעי' ד'). חזינן דכל השנה היין הוה רק כדי שהקידוש יהא קידוש, משא"כ בליל הסדר דשתית היין הוה גוף המצוה, ואם כן זה מחייב ברכה בפני עצמה.

אמנם הגאון מחזה אברהם נחית להאי חילוקא, אבל מכל מקום כתב דיש לפסול הקידוש וההבדלה משום מצוה הבאה בעבירה, כיון דבלא היין אין קידוש.

[ויש לעיין אם הסעודה היתה טבל, האם נמי נימא דהקידוש הוה מצוה הבאה בעבירה, דהרי בלא הסעודה נמי ליכא קידוש].

ב. בשוגג

אך כתב במחזה אברהם להתיר מטעמא אחריתא, דהנה נחלקו קמאי אם בשוגג מיפסל משום מצוה הבאה בעבירה, דעת תוספות בסוכה (ל' א' ד"ה משום) דגם בשוגג מיפסל, ומשום הכי הקשו תוספות דאמאי אמרינן בגמרא בפסחים (ל"ה ב') דבעינן קרא דאינו יוצא ידי חובתו במצה של טבל, תיפוק ליה משום מצוה הבאה בעבירה, דקא אכיל איסורא ונפיק ידי מצה. ותיקשי, מאי קשיא להו לתוספות, דילמא צריך קרא להיכא דאכל בשוגג, דלא אמרינן מצוה הבאה בעבירה. אלא חזינן דדעת התוספות דגם בשוגג אמרינן דהוה מצוה הבאה בעבירה.

אך דעת רבינו תם בספר הישר (שו"ת סי' ק"ב בסוגיא דחטאת גזולה) דדוקא במזיד, וכך כתב במרדכי בסוכה (רמז תשמ"ז) דדוקא במזיד. [אך דן באמרי בינה (או"ח סי' ב') דכולי עלמא סברי כרבינו תם דבשוגג לא אמרינן מצוה הבאה בעבירה, ושאינו בכגון איסור אכילת טבל, דאכילת איסור אף במתעסק חייב, שכן נהנה בזה, וחשיב עבירה גם בשוגג. אמנם הגרע"א (ע"י קמא סי' ח') סבירא ליה דגם בכלאים חייב במתעסק].

ג. איסור דרבנן

כתב במחזה אברהם עוד סניף להתיר, דהיכא דהאיסור רק מדרבנן, כגון סתם יינם, איכא דסברי דלא אמרינן מצוה הבאה בעבירה. [עיין בשדי חמד מערכת המ"ס, בענין מצוה הבאה בעבירה, כלל ע"ז אות ז'] שהביא בזה פלוגתא.

ומפאת הני תרי סניפי כתב במחזה אברהם דיצא בקידוש בסתם יינם. [והנה להני טעמי יש להתיר גם בדי' כוסות].

והשתא בעובדא דידן דיינן לאחר זמן הביעור שלא עשו בו ביעור, איכא נמי להני תרי צדדים דהמחזה אברהם, דהרי הוה בשוגג והוה רק איסור דרבנן.

[ונהי דלענין שביעית יש לעיין קצת, דנהי דבזמן הזה דרבנן, אך עיקרו דאורייתא, אך העירוני דגם בשביעית דאורייתא איסור הפירות שלא ביערום אינו מן התורה, והוה כמו חמץ שעבר עליו הפסח].

ד. יין של איסור לא חישב יין

נמצא מכל הלין דיש לומר דיצא ידי קידוש והבדלה, אך יש לעיין דהנה כתב בפרי מגדים (סי' רצ"ט א"א ס"ק י"ז) לענין הבדלה על שכר של חדש, באופן דהמשמיע אינו נזהר משתיית שכר משום חדש, אבל השומע נזהר, דשפיר דמי לצאת ממנו. [אבל הנהיר באיסור חדש, לא יבדיל בעצמו ויברך עליו ויתן לאחרים לשתות, דהרי כיון דלדעתו אסור אם כן היאך יברך עליו ויתן לאחרים לשתות, אלא ישמע מאחרים].

ובמשנה ברורה (ביאור הלכה סי' רצ"ו סעי' ב') כתב דצריך עיון בדבריו, מפאת דאם הוא חושש לעצמו שכוס זה הוא כוס של איסור, אם כן היאך יוצא ידי חובת הבדלה במה שאחר מברך עליו. וכתב דתליא אם השומע נוהג רק בתור חומרא או מעיקר הדין.

והנה משמע דאין כוונת המשנה ברורה מפאת מצוה הבאה בעבירה, [דלגבי השומע יש למשמע עבירה אף שהוא בשוגג], אלא כוונת המשנה ברורה דלא חשיבא משקה כיון שאסור לשתותו, ואם כן לדידה תיהדר הנידון ביין לאחר הביעור.

[ואין לומר דכוונת המשנה ברורה דלא הוה חמר מדינה כיון דהוה חדש, דאם כן אמאי כששומע בתור חומרא יוצא המשמיע].

ה. אין רביעית שראוי לנזיר

הנה איתא במשנה בעירובין (כ"ה ב') דמערבין לנזיר ביין, ובגמרא (שם ל' ב') דיינינן אמאי מערבין לנזיר ביין הרי היין אינו ראוי לנזיר.

ומקשה בחתם סופר (בשו"ת קובץ תשובות סי' י"ג, ובחיידושים עמ"ס פסחים כ"ג א' ד"ה מערבין, ובתורת משה מהדו"ק פרשת ויתרו כ"ח') דלשיטת רש"י בנזיר (ד' א' ד"ה והא מושבע ועומד) שקידוש על היין הוה מצוה דאורייתא ומותר לנזיר לשתות יין לקידוש, אם כן למה יין חשיב אינו ראוי לנזיר, הרי ראוי לנזיר לקדש עליו. [וכך הקשה בפנים יפות שמות כ"ח].

והנה דנו (במלואים לתשובות חתם סופר שם, מהג"ר אברהם בינגא שתשובת החתם סופר הנ"ל נכתב אליו) ליישב בפשיטות דהרי לעירוב צריך שיהא רביעית משא"כ לקידוש סגי לשתות מלא לוגמיו, נמצא שאין רביעית שלם דשרי לנזיר לשתות. [וכך כתב בישועות יעקב (או"ח תע"ב). אמנם ע"י בחיידושי החתם סופר פסחים כ"ג א' דמביא תירוץ אחר מהר"א בינגא].

חזינן דנזיר יכול לקדש ברביעית יין אע"פ דשרי ליה לשתות רק מלא לוגמיו ושאר היין אסור לו לשתות מחמת לא תעשה דנזיר.

והשתא התיינח לכוכב מיעקב ומחזה אברהם, אבל להמשנה ברורה אם לא יוכל לשתות כל הרביעית, הוה ליה כמו באופן שיש יין בכוס פחות מרביעית, ואם כן שמעינן דהוה שפיר יין אע"פ שאסור.

והעירוני דיש לחלק, דילמא המשנה ברורה קאמר רק היכא דאסירא לכל העולם כגון באיסור חדש, משא"כ בנזיר דאסור רק לו. אך האי חילוקא צריך ראייה.

נמצא דהדרא הנידון בהבדיל על יין שביעית לאחר הביעור. ויש לדון מפאת דפלוגתא אימת חייב לבער אם ביום טוב ראשון או אחרון. וצריך לעיין בהכרעת ההלכה.

נא לתרום להדפסת הגליון!
המערכת, סוקולוב
17 א' דירה 7
בני ברק
L5703949@gmail.com

בשורה טובה!
 בשעה טובה י"ל המהדורה השניה של הספר המופלא הכובש בסערה את העולם התורני
"עמודיה שבעה" – כללי הנהגת הבית
משיעורי מרן רבינו זצ"ל בישיבת טשעבין
 מהשבו – תפוצה נרחבת בכל חנויות הספרים המובחרות, בארה"ק ובחו"ל! הפצה ראשית: משה אברמוביץ
 לפריטים נוספים אצל המו"ל: אבי' ורבי' 4 כניסה ב' בני ברק 03-5780134

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה וכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק